

POLOŽAJ DJECE U SVIJETU

POSEBNO IZDANJE



REZIME

Konvencija o pravima djeteta predstavlja univerzalni standard koji služi za izgradnju boljeg svijeta – svijeta u kojem će interesi djeteta biti prvenstvena briga svih nas. Izazov koji je pred nama u narednih 20 godina je ostvarivanje daljeg napretka kroz zajednički rad kako bismo doprli do one djece kojoj se još uvijek uskraćuju prava na opstanak, razvoj, zaštitu i djelovanje.

— Ann M. Veneman
izvršni direktor, UNICEF



POLOŽAJ DJECE U SVIJETU

POSEBNO IZDANJE

Rezime

Svevremenski značaj Konvencije	2
Napredak i izazovi	3
Rizici i mogućnosti	6
Plan djelovanja	6
Put pred nama	9

Rezime konvencije

Rezime Konvencije o pravima djeteta	10
---	----

Kako biste pristupili kopiji cijelog izvještaja i svim ažuriranim verzijama nastalim nakon štampanja, molimo posjetite našu web stranicu na www.unicef.org/publication

Rezime

Svevremenski značaj Konvencije

20. novembra 2009. svjetska zajednica slavi 20. godišnjicu Konvencije o pravima djeteta. Kao međunarodni ugovor o ljudskim pravima kojeg je ratifikovao najveći broj zemalja u historiji, 54 odredbe Konvencije i njeni opcioni protokoli predstavljaju potpunu zbirku civilnih, političkih, kulturnih, socijalnih i ekonomskih prava za svu djecu i to na osnovu četiri ključna principa: nediskriminacija, aktivnosti koje se preduzimaju su u najboljem interesu djeteta, pravo na život, opstanak i razvoj i poštivanje stavova djeteta u skladu sa njegovim godinama i zrelošću. Ovim principima se rukovode svi akteri prilikom obavljanja svojih aktivnosti, te i sama djeca pri ostvarivanju svojih prava na opstanak, razvoj, zaštitu i djelovanje.

Nakon što su je potpisale sve zemlje u svijetu, a trenutno je u fazi ratifikacije u svim ovim zemljama osim u dvije, Konvencija i njeni principi su zaživjeli u nacionalnom i lokalnom zakonodavstvu, motivišući tako vlade širom svijeta da prava i razvoj djece stave na

prvo mjesto u svojim zakonodavnim aktivnostima. Od 1990. više od 70 zemalja je uvrstilo zakone o djeci u nacionalna zakonodavstva kao dio zakonodavne reforme na osnovu odredaba Konvencije.

Konvencija je imala trajan i sveobuhvatan uticaj na javne institucije. Odras ovoga je sve veća upotreba jezika kojim se ističu prava djeteta i veća usmjerenost na prava djeteta u domaćim i međunarodnim ciljevima, politikama djelovanja, programima i promociji ljudskih prava i društvenog napretka. Pored toga, Ugovor je podstaknuo vlade na državnom i lokalnom nivou da usvoje budžetske inicijative koje vode računa o potrebama djece, mjere socijalne zaštite i pristupe razvoju saradnje za žene i djecu, zasnovane na poštivanju ljudskih prava.



© UNICEF/NYHQ/2005-2251/Giacomo Pirozzi

Napredak u oblasti prava na opstanak i razvoj



Opstanak djece

Godišnji broj smrtnih slučajeva kod djece mlađe od pet godina u svijetu je opao sa 13 miliona u 1990. na oko 9 miliona u 2008.



Ishrana isključivo majčinih mlijekom

za odojčad mlađu od šest mjeseci povećana je u svim osim u jednoj regiji u razvoju.



Upotreba mikrohranjivih dodataka prehrani

koji sa dvije doze vitamina A pružaju punu zaštitu djece u regijama u razvoju, porasla je sa 16% na 62% od 1999.



Redovna imunizacija

sa tri doze vakcine DPT3 porasla je sa 75% u 1990. na 81% u 2007.



Vakcine

spašavaju milione života i pomogle su smanjenju broja smrtnih slučajeva od ospica u svijetu za 74% od 2000.



Prevenција malarije

upotreba mreža za zaštitu od komaraca za djecu mlađu od pet godina je značajno povećana u subsaharskoj Africi od 2000.

Konvencija je takođe doprinijela boljoj informisanosti o pravima djeteta u poslovnom okruženju, školama, porodicama i zajednicama. Njen uticaj na medije se jasno ogleda kroz izradu kodeksa ponašanja za izvještavanje o djeci, veći broj tema o dječijoj zaštiti, te kroz uključivanje stavova djece o pitanjima koja ih se tiču i na njih utiču. Vjerski lideri takođe aktivno rade na promovisanju prava djeteta, često kroz razgovore o osjetljivim pitanjima kao što su stigma i diskriminacija koje se vezuju za HIV i AIDS, te kroz podsticanje obrazovanja djevojčica. Konvencija takođe djeluje inspirativno na novu generaciju djece kao važnih partnera u društvu.

Puni značaj Konvencije prevazilazi njen pravni učinak, pa čak i značaj podrške koju pruža u oblasti jačanja prava djeteta. Ugovori su takođe doprinijeli promjeni stavova o djetinjstvu kroz definisanje minimalnih standarda za zbrinjavanje, skrb, razvoj, zaštitu i učešće na koje svaka osoba mlađa od 18 godina polaže pravo. Njeni članovi doprinose zajedničkom razumijevanju koje postoji u društvu o tome da je u cilju ostvarivanja prava djeteta od ključnog značaja da se djetinjstvo zaštititi kao period različit od

perioda života odrasle osobe, te da se definiše vrijeme u toku kojeg djeca rastu, uče, igraju se i razvijaju.

Napredak i izazovi

Vrijeme primjene Konvencije obilježio je napredak postignut na području opstanka i razvoja djeteta, povećani i koordinisani napori na zaštiti djeteta i veći značaj koji se pridaje tome da se djeca osposobe za učešće u sopstvenom razvoju i zaštiti. Jedno od najvećih postignuća na području opstanka i razvoja djeteta je smanjenje godišnjeg broja smrtnih slučajeva djece mlađe od 5 godina i to sa 12,5 miliona u 1990. na manje od 9 miliona u 2008. godini.



© UNICEF/NYHQ2008-0134/Giacomo Prozzi



Učestalost HIV-a

je opala kod žena starosti između 15 i 24 godine koje posjećuju prenatalne klinike od 2000. u 14 od 17 zemalja u kojima postoji dovoljan broj podataka na osnovu kojih se određuju kretanja u ovoj oblasti.



Liječenje HIV-a

za djecu mlađu od 15 godina je značajno poraslo, najviše u subsaharskoj Africi.



Bolji kvalitet pitke vode

Za više od 1,6 milijardi ljudi omogućen je pristup izvorima kvalitetnije pitke vode između 1990. i 2006. godine.



Upis u osnovnu školu

Broj djece koja ne pohađaju školu je opao sa 115 miliona u 2002. na 101 milion u 2007. godini.



Stopa završavanja osnovne škole

kod djece u zemljama u razvoju poraslo je sa 79% u 1999. na 85% u 2006. godini.



Paritet između polova u osnovnim školama

se poboljšava, a indeks polnog pariteta je 96% ili više u većini regija u razvoju.

Manji broj smrtnih slučajeva kod djece rezultat je ogromnih napora nacionalnih vlada, nevladinih organizacija i međunarodne zdravstvene zajednice, usmjerenih na prevenciju i kontrolu bolesti, poboljšanje sigurnosti u pogledu hrane i ishrane, kao i na pružanje sveobuhvatnih i integrisanih usluga na svim nivoima zdravstvenog sistema. Poseban značaj je imala imunizacija protiv najčešćih bolesti koje se mogu spriječiti vakcinacijom, koja je spasila živote miliona djece u svim krajevima svijeta.

Dobar napredak je postignut i u pogledu drugih prava djeteta na opstanak i razvoj. Učestalost slučajeva pothranjenosti kod djece mlađe od 5 godina je u svim krajevima opao u periodu od 1990. Stope dojenčadi mlađe od 6 mjeseci koja se hrane isključivo majčinim mlijekom, što je najefikasnija zaštita protiv bolesti koje se javljaju u djetinjstvu, su u periodu od ranih '90 porasle u svim regijama, osim u jednoj. Prema procjenama, 1,6 milijardi ljudi dobilo je pristup boljim sistemima vodosnabdijevanja između 1990. i 2006. godine. Pojačani su naponi u pogledu borbe protiv HIV-a i AIDS-a, sa većim brojem izvršenih testiranja i antiretroviralnih terapija kod trudnica sa HIV-om, kako bi se spriječilo prenošenje virusa sa majke na dijete i kako bi se novorođenčad i dojenčad zaštitila od HIV-a. Porastao je interes za obrazovanjem, gdje prema procjenama 84% djece koja su u uzrastu osnovne škole trenutno idu u školu, pri čemu su smanjene polne razlike kod upisa u škole i zabilježene visoke stope preživljavanja djece do završetka osnovne škole u većini regija u razvoju.



© UNICEF/NYHQ2008-1376/Im Pietrasik

Konvencija je utrla put jačanju dječije zaštite kao holističkog koncepta, omogućivši djeci da budu zaštićena od širokog spektra pojava kao što su nasilje, iskorištavanje, zloropotreba, diskriminacija i zanemarivanje. U toku protekle dvije decenije, promovisanje pitanja dječije zaštite značajno je unaprijeđeno, a imenovani su specijalni predstavnici UN-a za ključna pitanja poput pitanja položaja djece u oružanim sukobima i nasilja nad djecom.

Uprkos činjenici da zbog određenog manjaka podataka još uvijek nije moguće u potpunosti sagledati stanje vezano za kršenje

Izazovi opstanka i razvoja



2,5 milijarde

ljudi još uvijek nema pristup boljim sanitarnim uslovima.



1 milijarda

djece nema pristup jednoj ili više usluga koje su ključne za opstanak i razvoj.



148 miliona

djece mlađe od pet godina u regijama u razvoju je za svoj uszrast neuhranjeno.



101 milion

djece ne ide u osnovne škole, među kojima je više djevojčica nego dječaka.



37 miliona

odojčadi ne dobija jodizovanu so koja im pruža zaštitu od poremećaja izazvanih nedostatkom joda.



22 miliona

odojčadi nije zaštićeno od bolesti redovnom imunizacijom.

dječijih prava, na osnovu međunarodne ankete domaćinstava kakva je istraživanje višestrukih pokazatelja stanja i razvoja djece i žena (Multiple Indicator Cluster Surveys) i ankete o demografskom stanju i zdravlju (Demographic and Health Surveys) od sredine 1990. su redovno dostavljani podaci o nekoliko vrlo važnih ključnih pitanja kakva su registracija broja rođenih, sklapanje brakova među djecom, rad djece, a posljednjih godina i podaci o mjerama koje se poduzimaju po pitanju nasilja u porodici i kažnjavanju djece. Učešće djece, koje je predmet nekoliko odredaba Konvencije, postiglo je širu prihvaćenost i počelo se više primjenjivati u posljednje dvije decenije. Jedan od najsvjetlijih primjera bila je posebna sjednica Generalne skupštine UN-a posvećena djeci iz 2002., gdje je više od 400 djece iz više od 150 zemalja učestvovalo u radu najvećeg tijela Ujedinjenih nacija. Inicijative na nacionalnom i lokalnom nivou, od brojnih gradskih programa u čijem središtu su djeca, a koje su usvojile manje i veće konurbacije širom svijeta, do budžeta kojima se predviđa učešće djece u gradovima u Brazilu, Španiji i Velikoj Britaniji, između ostalog podvlače značaj koristi koje proizilaze iz aktivnog učešća djece u formumima na kojima se donose odluke.

Uprkos ovom napretku, još uvijek ostaje dosta toga da se učini kako bi obećanja sadržana u Konevenciji postala stvarnost djece širom svijeta. Izazovi su brojni i krupni. Prema procjenama, 1 milijarda djece još uvijek živi u stanju u kojem im je uskraćena jedna ili više osnovnih materijalnih životnih. Milioni djece, posebno u Africi i Aziji, nemaju pristup kvalitetnim uslugama zdravstvenog zbrinjavanja, mikrohranjivim dodacima prehrani,

obrazovanju, boljem vodosnabdijevanju i sanitarnim uslovima i adekvatnom smještaju. U prosjeku više od 24 000 djece mlađe od pet godina još uvijek svakodnevno umire zbog uzroka koji se mogu otkloniti. Procjenjuje se da između 500 miliona i 1,5 milijardi djece godišnje dožive nasilje. Oko 150 miliona djece uzrasta od 5 do 14 godina radi, više od 140 miliona djece mlađe od pet godina je neuhranjeno za svoje godine, a oko 100 miliona djece koja su u uzrastu osnovne škole ne pohađaju školu. Učešće djece je još uvijek u povoju i tek treba da postane opšteprisutno u industrijalizovanim zemljama i zemljama u razvoju.

Nejednakosti u ostvarivanju dječijih prava su sve više vidljive u svim zemljama. Postoje dokazi da su neka djeca izložena većem riziku od toga da će im u većoj mjeri nego drugoj djeci biti uskraćene osnovne usluge i zaštita, posebno kada se radi o djeci iz marginalizovanih, udaljenih i siromašnih zajednica, zatim kada se radi o djeci sa onesposobljenjima, djeci koja su pripadnici manjina ili autohtonog stanovništva ili onoj djeci koja žive u porodicama u kojima je nivo obrazovanja majke nizak. Kada je riječ o obrazovanju, još uvijek je širom svijeta veća vjerovatnoća da djevojčice neće ići u osnovnu ili srednju školu u odnosu na dječake. Djevojčice su takođe i dalje izložene riziku da se udaju prije svoje 18. godine i da dožive fizičko i seksualno nasilje, iako su i dječaci takođe izloženi ovim rizicima.

Afrika i Azija predstavljaju najveći globalni izazov kada su u pitanju prava djeteta na opstanak, razvoj i zaštitu, a regije subsaharanske Afrike i južne Azije dosta zaostaju za drugim



19 miliona

odročadi u zemljama u razvoju rađa se sa nedovoljnom težinom.



9 miliona

djece širom svijeta svake godine umire prije navršene pete godine.



4 miliona

djece širom svijeta umire u prvom mjesecu života.



4 miliona

djece mlađe od pet godina svake godine umire samo od sljedeća tri uzroka: dijareje, malarije ili upale pluća.



2 miliona

djece mlađe od 15 godina širom svijeta žive sa HIV-om.



>500,000

žena svake godine umre usljed faktora povezanih sa trudnoćom i rođenjem djeteta.

regijama prema većini indikatora. Njihov napredak na području primarne zdravstvene njege, obrazovanja i zaštite će biti od ključne važnosti za ubrzanje napretka na području dječijih prava i drugih međunarodnih razvojnih ciljeva kada su u pitanju djeca.

Rizici i mogućnosti

Dvadeset godina od postanka Konvencije o pravima djeteta navršava se u ovom nestabilnom trenutku. Godinu 2009. je obilježila najveća globalna finansijska kriza u posljednjih 80 godina. Pogoršanje poslovnog i ekonomskog ambijenta, nastalo kao rezultat krize, uz tradicionalno visoke cijene hrane daje povoda za brigu da će doći do povećanja siromaštva i pothranjenosti.

Promjene vezane za klimu i stanovništvo takođe ugrožavaju napredak u oblasti prava djeteta. Djeca su posebno osjetljiva na njihove posljedice zbog svoje psihičke nezrelosti i osjetljivosti najvećih uzročnika smrti kod djece, uključujući pothranjenost i zarazne bolesti, na klimatske uslove. Sve veći broj dokaza ukazuje na to da će najnerazvijenije zemlje svijeta sa rastućom dječijom populacijom, najvjerovatnije podnijeti teret promjena u životnoj sredini. Posebno zabrinjava rastuća povezanost između građanskih ratova i klimatskih promjena kada su u pitanju prava djeteta.

Povećane potrebe za ekonomskim resursima, hranom i vodom mogu dovesti do produbljivanja nejednakosti u pogledu prihoda i pristupa osnovnim uslugama.

Ne smiju se potcjenjivati rizici kojima su prava djeteta izložena u uslovima postojeće ekonomske krize i drugih vanjskih izazova. Postoji realna opasnost da će posljedice ovih pojava biti dugoročne i da će obuhvatiti više generacija, čime će se ugroziti napori na poboljšanju prava djeteta u predstojećim decenijama. U isto vrijeme, istorija pokazuje da ovakve krize mogu biti prilika za promjene. Vlade i drugi akteri mogu iskoristiti izazove kao priliku da ponovo pokažu svoju privrženost principima i članovima Konvencije, te da zajedno rade na jačanju prava djeteta.

Plan djelovanja

U ova nesigurna vremena postaje sve više jasno da stari način djelovanja više nije moguć. Svijet ima jedinstvenu priliku da se rekonstruiše i da se iznova posveti očuvanju i njegovanju ne samo fizičkih i ekonomskih sfera, već i svojih najugroženijih stanovnika. Konvencija o pravima djeteta mora imati centralnu ulogu u ovoj preraspodjeli, na osnovu četiri ključne aktivnosti:

Izazovi nejednakosti



Smrtnost djece

Smrtnost djece među siromašnom populacijom je najmanje 1,9 puta veća nego kod one koja je bogata u više od 90 zemalja koje raspolažu dovoljnim brojem podataka za donošenje ovakve procjene.



Neuhranjenost

se u zemljama u razvoju javlja više od dva puta češće kod djece mlađe od 5 godina koja su siromašna, nego kod one koja su bogata.



Vodovodne mreže sa pitkom vodom

su dva dostupnije urbanim, nego ruralnim domaćinstvima.



Bolji sanitarni uslovi

u zemljama u razvoju su gotovo dva puta dostupniji urbanim, nego ruralnim naseobinama.



Učestalost HIV-a

Kod mladih žena u istočnoj u južnoj Africi je 3 puta veća nego kod muškaraca.



Sveobuhvatna znanja o HIV-u

među mladim muškarcima u južnoj Aziji su dvostruko veća od znanja žena.



Neka interesi djece budu osnovni test uspjeha vlasti. Svaki aspekt upravljanja može uticati na prava djeteta. Bilo da se odluke odnose na oporezivanje ili trgovinu, diplomatiju ili dugovanja, ne postoji politika djelovanja, zakon, budžet, program ili plan koji ne utiču na djecu. Prema tome, prvi izazov za državne organe je da procijene uticaj koji će čitav niz zakonodavnih i administrativnih mjera imati na djecu. Drugi je

taj da se osigura da budžeti, politike djelovanja i programi u svim svojim aspektima primjenjuju principe sadržane u Konvenciji. Među prioritetima budžeta i programa na državnom nivou bi trebale biti usluge koje su od ključnog značaja za prava djeteta na opstanak, razvoj, zaštitu i učešće. Napori koji se ulažu u ovoj oblasti trebali bi podstaknuti i uskladiti resurse javnog i privatnog sektora, te istovremeno pratiti stanje prava djeteta u državama i zajednicama. Pri uspostavi saradnje donatori i zemlje korisnice moraju uzeti u obzir način na koji će pomoć koju pružaju koristiti djeci. U različitim oblastima i zajednicama lokalna administracija mora osigurati da razvojne inicijative budu inkluzivne i da omoguću učešće, te da se stavovi žena i djece ugrade u zakone, praksu, politike djelovanja i programe.

Sljedeći izazov predstavlja jačanje i sprovođenje zakona kojima se promoviraju prava djeteta. To može zahtijevati da se u okviru vlade osnuju stalne strukture čija će sveukupna odgovornost biti da promoviraju prava djeteta i usklade aktivnosti između sektora. Promovisanje nezavisnih dužnosnika za ljudska prava, kakvi su ombudsmeni za prava djeteta, takođe može pojačati nadzor nad stanjem prava djeteta u državama i zajednicama. Veće razumijevanje u pogledu položaja djece, na osnovu postojećih podataka, istraživanja i evaluacija, takođe je ključni element za ocjenu djelotvornog sprovođenja Konvencije.



Pismenost mladih

je kod mladih muškaraca 1,2 puta veća od pismenosti žena u najmanje razvijenim zemljama.



Neto stopa pohađanje srednje škole

u Latinskoj Americi i Karibima je kod dječaka za 6% manja nego kod djevojčica.



Brak između djece

među mladim ženama koje žive u ruralnim predjelima u razvoju je dva puta češći nego kod mladih žena koje žive u gradovima.



Upis u matične knjige rođenih

je gotovo dvostruko veći kada se radi o djeci koja su rođena u gradovima, u odnosu na djecu koja se rađaju u ruralnim područjima.



Prisustvo kvalifikovanih zdravstvenih radnika na porođaju

za žene koje spadaju u kvintil sa najvećim dohotkom u zemljama u razvoju je 2 puta veća nego u najsiromašnijim u zemljama u razvoju.



Cjeloživotni rizik od smrti na porođaju

je 300 puta veći kod žena koje žive u najnerazvijenijim zemljama, nego kod onih koje žive u industrijalizovanim zemljama.

Razvoj kapaciteta za realizaciju prava djeteta. Postizanje ciljeva Konvencije zahtijevaće doprinose svih ljudi i institucija. Potrebno je da svi razvijemo sposobnost razumijevanja, djelovanja i promovisanja. Potrebno je podsticati usklađene napore na jačanju ovih kapaciteta na svim nivoima vlasti, a posebno na lokalnom nivou gdje oni najčešće nedostaju. Potrebno je obučiti stručnjake iz različitih oblasti poput obrazovanja, zdravstva, sigurnosti, službi za hitne intervencije i urbano planiranja o pitanjima koja se tiču prava djeteta, te učiniti da oni postanu svjesni svoje odgovornosti da djeluju u skladu sa tim pravima.

Potrebno je podržati porodice u njihovim naporima na pružanju podrške i zaštite ostvarivanju prava djeteta, što u velikom broju slučajeva podrazumijeva da im se omogući pristup kvalitetnim osnovnim uslugama, da se upoznaju sa poboljšanom praksom vezanom za zdravstvenu zaštitu i higijenu i da se osposobe za učestvovanje u donošenju odluka koje utiču na njihove živote.

Od ključnog je značaja da djeca, kao uživaoci prava, poznaju i razumiju svoja prava i da budu sposobna da traže njihovo poštivanje. Djeca bi u školama trebala učiti o Konvenciji, tako da se mogu sama zalagati za svoja prava. U okviru Konvencije djeca takođe imaju odgovornost prema drugoj djeci: Učenje o sopstvenim pravima podrazumijeva priznavanje i poštivanje prava drugih.

Podrška društvenim i kulturološkim vrijednostima kojima se poštivaju prava djece.

Vrijednosti i standardi vezani za zbrinjavanje, razvoj i zaštitu djece koji su opisani u Konvenciji nisu uvijek ukorijenjeni u tradicionalnim vrijednostima. Društvene i kulturološke prakse

kakve su vjenčanja djece, genitalna mutilacija/ obrezivanje djevojčica i diskriminacija zajedno imaju svoju ulogu u obespravljanju djece. Neprihvatljivo je oduzimanje prava djeci na osnovu pola, etničkog porijekla, onesposobljenja ili na osnovu bilo kojeg drugog diskriminirajućeg faktora.

Uspostava sigurnog okruženja za djecu zahtijeva otklanjanje svega što ugrožava njihova prava, uključujući i rješavanje pitanja štetnih tradicionalnih običaja. Promovisanje otvorenog dijaloga o pitanjima dječije zaštite, unapređenje praćenja i nadzora nad stanjem prava kroz kvalitetnije prikupljanje podataka, njihovu analizu i korištenje, te jačanje kapaciteta porodica i zajednica za razumijevanje dječijih prava i njihovo ostvarenje, ključni su za otklanjanje svih oblika nasilja, iskorištavanja i zloupotreba usmjerenih protiv djece i žena.



© UNICEF/NVHC2008-0249/Josh Estey

Izazovi u oblasti zaštite



500 miliona – 1,5 milijardi

djece je pogođeno nasiljem.



150 miliona

djece između 5 i 14 godina radi.



145 miliona

djece je usljed različitih razloga izgubilo jednog ili oba roditelja.



70 miliona

žena i djevojčica u 29 zemlje je doživjelo genitalno sakaćenje/ obrezivanje.



> 64 miliona

žena dobi između 20 i 24 godine u dijelu svijeta u razvoju su se udale prije svoje 18. godine.



51 miliona

djece nije upisano u matične knjige rođenih.

Zajednički rad na realizaciji ciljeva Konvencije za svu djecu. Za prihvatanje i sprovođenje principa Konvencije i prava koja ona propisuje, neophodno je uspostavljanje širokog kruga partnerstava. Saradnja u oblasti zdravstva, obrazovanja, zaštite i učešća je posljednjih godina značajno ojačala, što daje nadu u brži napredak u oblasti prava djeteta i u ostvarenje međunarodnih razvojnih ciljeva. Još uvijek je potrebna veća saradnja između državnih i međunarodnih aktera, zajednica, lokalnih vlada i građana pojedinačno. Vlade moraju saradivati sa donatorima, nevladinim organizacijama, vjerskim liderima, nastavnicima, zdravstvenim i socijalnim radnicima i parlamentarcima kako bi se odgovorilo na brojne izazove sa kojima se suočava univerzalno i sveobuhvatno ostvarivanje prava djeteta.

Put pred nama

Veliki dio osnovnih aktivnosti na realizaciji plana djelovanja je već proveden. Odbor za prava djeteta, tijelo kojem su povjerene aktivnosti praćenja sprovođenja Konvencije i njenih opcionih protokola, nastavlja sa pružanjem kvalitetnih smjernica za ostvarivanje prava djeteta državnim akterima i to kroz proces izvještavanja, pružanja opštih komentara i kroz diskusije. Nacionalne vlade sve više usvajaju ove preporuke, što rezultira trajnim koristima i jačanju prava djeteta.

Sveobuhvatan sistemski pristup kao što je stalna zdravstvena zaštita majke, novorodjenčeta i djeteta, obrazovanje prilagođeno djeci i

sigurno okruženje pružaju cjelovit okvir za otklanjanje nedostataka vezanih za zdravlje, obrazovanje i zaštitu djeteta. Pristup saradnji zasnovan na ljudskim pravima predstavlja čvrst okvir za rješavanje pitanja nejednakosti i osigurava da preduzete aktivnosti budu u skladu sa principima ljudskih prava. Humanitarne akcije sada uzimaju u obzir cjelokupne potrebe djeteta, postavljaju obrazovanje i zaštitu kao prioritet, uz svoje tradicionalno opredjeljenje da zadovolje osnovne fizičke potrebe djece kroz snabdijevanje osnovnim životnim namirnicama i uslugama. Brz napredak u oblasti pristupa informacijama i komunikacijama u dijelu svijeta u razvoju jedan je od načina da se ključna saznanja prenesu i do udaljenih i marginalizovanih zajednica.

Izazov se sastoji u jačanju napretka koji je postignut tokom proteklih 20 godina, smanjenju rizika i iskorištavanju mogućnosti koje pruža društveni, ekonomski i tehnološki napredak.

Put do Konvencije o pravima djeteta bio je dugačak i težak. Konvencija predstavlja dragocjeni dokument koji nas usmjerava na putu prema svijetu u kojem će se prava djeteta poštivati i usljed čega će doći do nemjerljivog napretka u svim aspektima dobrobiti čovjeka. Kako se približavamo kraju prve decenije 21. vijeka, moramo iskoristi priliku da principe i odredbe Konvencije provedemo u praksi. Veliki izazov koji predstoji u sljedećih 20 godina biće ujedinjavanje odgovornosti vlade sa društvenom i individualnom odgovornošću. Kako bi vizija Konvencije postala stvarnost za svako dijete, Konvencija mora postati dokument kojim će se rukovoditi svako ljudsko biće.



18 miliona

djece trpi posljedice raseljavanja.



15 miliona

djece je izgubilo jednog ili oba roditelja zbog AIDS-a.



14 miliona

mladih žena se porodi između svoje 15. i 19. godine.



1,2 miliona

djece su žrtve trgovine ljudima svake godine.



>1 milion

djece biva pritvoren nakon provedenih sudskih postupaka.

Rezime Konvencije o pravima djeteta

Tekst koji slijedi je nezvanični rezime Konvencije o pravima djeteta. Cijelokupan tekst Konvencije i njenih opcionalnih protokola može se pronaći u glavnom izvještaju pod naslovom „*Položaj djece u svijetu – posebno izdanje: Proslavljamo 20 godina Konvencije o pravima djeteta*“, u brošuri *Svijet po mjeri djeteta* i na stranici www.unicef.org/crc.

Preambula

Preambula se poziva na osnovne principe Ujedinjenih nacija i posebne odredbe određenih relevantnih ugovora i deklaracija o ljudskim pravima. Njome se iznova potvrđuje činjenica da je djeci zbog njihove ranjivosti potrebna posebna briga i zaštita i posebno naglašava odgovornost porodice za primarnu brigu i zaštitu. Njome se takođe potvrđuje potreba za pravnom i drugim oblicima zaštite djeteta prije i nakon rođenja, značaj poštivanja kulturoloških vrijednosti zajednice u kojoj dijete živi i ključna ulogu međunarodne saradnje u oblasti garantovanja prava djeteta.

Član 1.

Definicija djeteta. Dijete je osoba mlađa od 18 godina, osim ako se po zakonu koji se primjenjuje na dijete punoljetnost ne stiče ranije.

Član 2.

Nediskriminacija. Sva prava se bez izuzetka primjenjuju na svu djecu. Obaveza države je da osigura zaštitu djeteta od svih oblika diskriminacije i da preduzme pozitivne korake na promovisanju njihovih prava.

Član 3.

Najbolji interesi djeteta. U svim aktivnostima koje se preduzimaju u vezi sa djecom, najbolji interesi djeteta su od prvenstvenog značaja. Država će pružiti djetetu odgovarajuću skrb ukoliko roditelji ili drugi pojedinci koji su odgovorni za dijete propuste to učiniti.

Član 4.

Sprovođenje prava. Država mora učiniti sve kako bi omogućila sprovođenje prava sadržanih u Konvenciji.

Član 5.

Roditeljsko usmjeravanje i razvoj sposobnosti djeteta. Država mora poštovati prava i odgovornosti roditelja i članova šire porodice da djetetu osiguraju odgovarajuće usmjeravanje u skladu sa njegovim razvojnim sposobnostima.

Član 6.

Život, opstanak i razvoj. Svako dijete ima prirodno pravo na život, a država ima obavezu da osigura opstanak i razvoj djeteta.

Član 7.

Ime i državljanstvo. Dijete po rođenju ima pravo na ime. Dijete takođe ima pravo na sticanje državljanstva i koliko je moguće, pravo da zna svoje roditelje i uživa njihovu skrb.

Član 8.

Očuvanje identiteta. Država je obavezna da zaštiti i ukoliko je potrebno da ponovo uspostavi osnovne aspekte identiteta djeteta. To uključuje ime, državljanstvo i porodične veze.

Član 9.

Odvojenost od roditelja. Dijete ima pravo da živi sa svojim roditeljima osim ukoliko takvo odvajanje nije potrebno u najboljem interesu djeteta. Dijete takođe ima pravo da održava kontakte sa jednim ili oba roditelja ukoliko je od njih odvojeno.

Član 10.

Spajanje porodice. Djeca i njihovi roditelji imaju pravo da napuste bilo koju zemlju i da uđu u svoju zemlju u svrhu spajanja porodice ili održavanja veza između djeteta i roditelja.

Član 11.

Nezakonito odvođenje i nevraćanje djeteta. Država ima obavezu da spriječi i preduzme mjere protiv nezakonitog odvođenja ili zadržavanja djeteta u inostranstvu od strane roditelja ili treće osobe.

Član 12.

Poštivanje stavova djeteta. Dijete ima pravo da slobodno izrazi sopstveno mišljenje i da se to mišljenje uzme u obzir u svim pitanjima koja se tiču djeteta.

Član 13.

Sloboda izražavanja. Dijete ima pravo da izrazi svoje stavove, dobije informacije i da te informacije i ideje iznese, bez obzira na granice.

Član 14.

Sloboda mišljenja, savjesti i religije. Država će poštovati pravo djeteta na slobodu mišljenja, savjesti i religije, bez ograničavanja odgovarajućeg utjecaja roditelja.

Član 15.

Sloboda udruživanja. Djeca imaju pravo da se sastaju sa drugima, da osnivaju udruženja ili da im se pridružuju.

Član 16.

Zaštita privatnosti. Djeca imaju pravo na zaštitu od uplitanja u njihovu privatnost, porodicu, dom ili dopisivanje i pravo na zaštitu od klevete.

Član 17.

Pristup odgovarajućim informacijama. Država će osigurati djeci pristup informacijama i materijalima iz različitih izvora i podržavaće masovne medije u širenju informacija koje donose djetetu društvenu i kulturnu korist i preduzeće korake da zaštiti dijete od materijala koji štetno djeluju na njega.

Član 18.

Odgovornost roditelja. Roditelji imaju primarnu zajedničku odgovornost za podizanje djeteta i država im u tome pomaže. Država će pružiti odgovarajuću pomoć roditeljima u podizanju djeteta.

Član 19.

Zaštita od zlostavljanja i zanemarivanja. Država će zaštititi dijete od svih oblika zlostavljanja od strane roditelja ili drugih osoba koje se brinu o djetetu i uspostaviće odgovarajuće društvene programe za sprečavanje zlostavljanja žrtava.

Član 20.

Zaštita djeteta koje nema porodicu. Država je obavezna da obezbijedi posebnu zaštitu djetetu koje je lišeno porodičnog okruženja i da u ovim slučajevima obezbijedi postojanje alternativnog porodičnog zbrinjavanja ili smještanja u institucije. Pri ispunjavanju ove obaveze odgovarajuća pažnja će se posvetiti kulturološkom porijeklu djeteta.

Član 21.

Usvajanje. U zemljama koje priznaju i/ili dozvoljavaju usvajanje, ono će se vršiti samo u skladu sa najboljim interesom djeteta i samo onda kada postoji saglasnost nadležnih vlasti i sigurnost za dijete.

Član 22.

Djeca izbjeglice. Posebna zaštita će se obezbijediti djetetu izbjeglici ili djetetu koje traži status izbjeglice. Država je obavezna da saraduje sa nadležnim organizacijama na pružanju takve pomoći i zaštite.

Član 23.

Djeca sa onesposobljenjem. Dijete sa onesposobljenjem ima pravo na posebnu brigu, obrazovanje i obuku koja će mu pomoći da dostojanstveno živi potpun i dostojan život i da dostigne najveći mogući stepen samopouzdanja i integracije u društvenu zajednicu.

Član 24.

Zdravlje i zdravstvene usluge. Dijete ima pravo da uživa najviši standard zdravlja i medicinske njege koji je moguće dostići. Države će poseban naglasak staviti na smanjenje smrtnih slučajeva odojčadi i djece, na pružanje primarne i preventivne zdravstvene zaštite i na obrazovanje o javnom zdravlju. One će podsticati međunarodnu saradnju u ovom pogledu i nastojće da svakom djetetu bude omogućen pristup djelotvornim uslugama zdravstvene zaštite.

Član 25.

Periodične provjere uslova smještaja. Dijete koje je država smjestila u određenu instituciju radi brige, zaštite ili liječenja ima pravo na periodičnu provjeru uslova vezanih za njegov smještaj.

Član 26.

Socijalna sigurnost. Dijete ima pravo na socijalnu zaštitu, uključujući socijalno osiguranje.

Član 27.

Životni standard. Svako dijete ima pravo na životni standard koji odgovara djetetovom fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom i društvenom razvoju. Roditelji imaju prvenstvenu odgovornost da obezbijede djetetu odgovarajući životni standard. Obaveza države je da osigura da se ova odgovornost može izvršiti i da se izvršava. Odgovornost države može uključivati materijalnu pomoć roditeljima i njihovoj djeci.

Član 28.

Obrazovanje. Dijete ima pravo na obrazovanje, a dužnost države je da osigura da osnovno obrazovanje bude besplatno i obavezno, da podstiče različite oblike srednjeg obrazovanja i da ih učini dostupnim svakom djetetu, da omogući pristup visokom obrazovanju za sve na osnovu sposobnosti i da osigura da se školska disciplina provodi u skladu sa pravima djeteta i njegovim dostojanstvom. Država će unapređivati međunarodnu saradnju u cilju sprovođenja prava na obrazovanje.

Član 29.

Ciljevi obrazovanja. Obrazovanje će biti usmjereno na razvoj djetetove ličnosti, talenta i mentalnih i fizičkih sposobnosti do njihovih punih mogućnosti. Obrazovanje će pripremiti dijete da vodi aktivan život odrasle osobe u slobodnom društvu i podstaknuće dijete da poštuje svoje roditelje, sopstveni kulturološki identitet, jezik, vrijednosti i kulturološko porijeklo i vrijednosti drugih ljudi.

Član 30.

Djeca pripadnici manjinskih i autohtonih populacija. Djeca koja pripadaju manjinskim zajednicama ili autohtonoj populaciji imaju pravo na sopstvenu kulturu, na praktikovanje sopstvene religije i upotrebu svog jezika.

Član 31.

Slobodno vrijeme, rekreacija i kulturne aktivnosti. Dijete ima pravo na slobodno vrijeme, igru i učešće u kulturnim i umjetničkim aktivnostima.

Član 32.

Dječiji rad. Dijete ima pravo da bude zaštićeno od rada koje mu ugrožava život, obrazovanje ili razvoj. Država će odrediti minimalnu starosnu granicu za zapošljavanje i regulisati pitanja vezana za uslove rada.

Član 33.

Zloupotreba opojnih droga. Djeca imaju pravo na zaštitu od upotrebe narkotika i psihotropnih supstanci i od toga da budu uključena u njihovu proizvodnju i distribuciju.

Član 34.

Seksualno iskorištavanje. Država će zaštititi djecu od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja, uključujući prostituciju i pornografiju.

Član 35.

Prodaja, trgovina i otmice djece. Država je obavezna da uloži sve napore kako bi spriječila prodaju, trgovinu i otmice djece.

Član 36.

Ostali oblici eksploatacije. Dijete ima pravo na zaštitu od svih oblika eksploatacije štetne po bilo koji vid dječije dobrobiti koja nije obuhvaćena članovima 32.–35.

Član 37.

Mučenje i lišavanje slobode. Nijedno dijete ne smije biti podvrgnuto mučenju, okrutnom postupku ili kazni, nezakonitom hapšenju ili lišavanju slobode. Kod krivičnih djela koje su počinile osobe mlađe od 18 godina zabranjeno je izricati smrtnu kaznu i doživotnu robiju bez mogućnosti oslobađanja. Svako dijete koje je lišeno slobode biće odvojeno od odraslih osoba, osim ako to nije u najboljem interesu djeteta. Dijete koje je lišeno slobode imaće pravo na pravnu i druge vrste pomoći, kao i na održavanje kontakata sa porodicom.

Član 38.

Oružani sukobi. Države će preduzeti sve moguće mjere kako bi osigurale da djeca mlađa od 15 godina ne učestvuju direktno u neprijateljstvima. Nijedno dijete mlađe od 15 godina neće biti regrutovano u oružane snage. Države će takođe osigurati zaštitu i zbrinjavanje djece koja su pogođena oružanim sukobom kako je opisano u odgovarajućem međunarodnom zakonodavstvu.

Član 39.

Fizički i psihički oporavak. Država je obavezna da osigura da djeca koja su bila žrtve oružanih sukoba, mučenja, zlostavljanja ili nekog drugog oblika eksploatacije dobiju odgovarajuću njegu kako bi se oporavila i ponovo integrisala u zajednicu.

Član 40.

Pravosuđe koje tretira maloljetničko prestupništvo. Dijete koje je prekršilo zakon ima pravo da se prema njemu postupa na način

kojim se podstiče njegov osjećaj ličnog dostojanstva i vrijednosti, kojim se uzima u obzir njegov uzrast i koji ima za cilj njegovu odbranu. Kadgod je to moguće, neće se voditi sudski postupak i smještanje djeteta u kazneno-popravne institucije.

Član 41.

Poštivanje viših standarda. Kadgod su standardi uspostavljeni važećim nacionalnim ili međunarodnim zakonima, a tiču se prava djeteta, viši od onih propisanih u ovoj Konvenciji, uvijek će se primjenjivati ti viši standardi.

Članovi 42. – 54.

Sprovođenje i stupanje na snagu. Ovim članovima se posebno predviđa:

- stupanje na snagu the Konvencije 30 dana nakon njene ratifikacije ili nakon što joj pristupi 20 država;
- obaveza država potpisnica da sa principima i odredbama Konvencije što šire upoznaju odrasle i djecu;
- uspostava Komiteta za prava djeteta koji će razmatrati izvještaje koje su države potpisnice dužne podnijeti dvije godine nakon što ratifikuju Konvenciju i svakih pet godina nakon toga;
- obaveza država potpisnica da podnose navedene izvještaje o mjerama koje su preduzele na realizaciji obaveza preuzetih ovom Konvencijom i o napretku koji je postignut u njihovoj provedbi;
- obaveza država potpisnica da svoje izvještaje učine dostupnim široj javnosti u svojim zemljama;
- međunarodna saradnja na području koje obuhvata Konvencija koja će se ostvariti pozivanjem UNICEF-a i specijalizovanih agencija Ujedinjenih nacija, kakve su Međunarodna organizacija rada, Svjetska zdravstvena organizacija i Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu, da zajedno sa nadležnim tijelima poput nevladinih organizacija sa savjetodavnim statusom u UN-u, prisustvuju sastancima Komiteta i daju svoj stručni doprinos u područjima kojima se bave, a kojima će Komitet upućivati zahtjeve država potpisnica za tehničkom pomoći i podrškom;
- pravo Komiteta da preporuči Generalnoj skupštini da provede posebne studije o posebnim pitanjima koja se tiču prava djeteta.

Prava djeteta proklamovana u Konvenciji dodatno su ojačana njenim opcionim protokolima o trgovini djecom, dječijoj prostituciji i pornografiji i o učešću djece u oružanim sukobima.

Razvoj međunarodnih standarda o pravima djeteta

- 1924** Liga nacija usvaja Ženevsku deklaraciju o pravima djeteta. Deklaracijom se utvrđuju prava djece na sredstva za materijalni, moralni i duhovni razvoj; pravo na posebnu njegu u slučaju bolesti, onesposobljenja ili kada je dijete siročić; prvi poziv za pomoć kada su u nevolji; pravo na zaštitu od ekonomske eksploatacije i pravo na odgoj kojim se usađuje osjećaj društvene odgovornosti.
- 1948** Generalna skupština UN-a usvaja Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima, u čijem članu 25. stoji da u periodu djetinjstva dijete "ima pravo na posebnu brigu i pomoć."
- 1959** Generalna skupština UN-a usvaja Deklaraciju o pravima djeteta, kojom se priznaju prava kakva su pravo na zaštitu od diskriminacije i prava na ime i državljanstvo. Njome se posebno štite prava djeteta na obrazovanje, zdravstvenu i posebnu zaštitu.
- 1966** Usvojeni su Međunarodni sporazum o civilnim i političkim pravima i Međunarodni sporazum o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. Sporazumi zagovaraju zaštitu djece od eksploatacije i promovišu pravo na obrazovanje.
- 1973** Međunarodna organizacija rada usvaja Konvenciju br. 138 o minimalnoj starosnoj granici za zapošljavanje od 18 godina za rad koji može biti štetan za zdravlje, sigurnost ili moral pojedinca.
- 1979** Generalna skupština UN-a usvaja Konvenciju o otklanjanju svih oblika diskriminacije protiv žena kojom se predviđa zaštita ljudskih prava djevojčica i žena. Pored toga, ona proglašava 1979. godinu međunarodnom godinom djeteta, čime radna grupa započinje rad na izradi nacrtu pravno obavezujuće Konvencije o pravima djeteta.
- 1989** Generalna skupština UN-a usvaja jednoglasno usvaja Konvenciju o pravima djeteta koja stupa na snagu sljedeće godine.
- 1990** Na svjetskom samitu za djecu iz 1990. usvaja se Svjetska deklaracija o opstanku, zaštiti i razvoju djece, zajedno sa akcionim planom za njeno sprovođenje u 1990-im.
- 1999** Međunarodna organizacija rada usvaja Konvenciju br. 182 o zabrani i trenutnom djelovanju na sprečavanju najtežih oblika dječijeg rada.
- 2000** Generalna skupština UN-a usvaja dva opciona protokola Konvencije o pravima djeteta, jedan o učešću djece u oružanim sukobima, a drugi o trgovini djecom, dječijoj prostituciji i pornografiji.
- 2002** Generalna skupština UN-a održava posebnu sjednicu o djeci, sastajući se po prvi put sa posebnim ciljem da diskutuje o pitanjima koja se tiču djece. Na stotine djece učestvuje na sjednici u svojstvu članova zvaničnih delegacija, a svjetski lideri izražavaju svoju privrženost programu o pravima djeteta, 'Svijet po mjeri djeteta.'
- 2007** Pet godina aktivnosti koje su uslijedile nakon održavanja posebne sjednice Generalne skupštine UN-a o djeci zaključene su Deklaracijom o djeci koju je usvojilo više od 140 vlada. Deklaracija obznani napredak koji je postignut kao i preostale izazove i potvrđuje privrženost programu 'Svijet po mjeri djeteta', Konvenciji i njenim opcionalnim protokolima.

Dvadesetog novembra 2009. godine svijet proslavlja 20. godina od dana kad je Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila Konvenciju o pravima djeteta, jedinstveni dokument kojim se postavljaju međunarodni standardi u pogledu zbrinjavanja, zaštite i odnosa prema svim pojedincima mlađim od 18 godina. Kako bi obilježio ovaj događaj, UNICEF će posebno izdanje svog glavnog izvještaja *Položaj djece u svijetu* posvetiti razvoju Konvencije, napretku koji je postignut o oblasti prava djeteta, izazovima koji predstoje, kao i koracima koje je potrebno preduzeti kako bi vizija Konvencije bila pretočena u stvarnost svakog djeteta.



United Nations Children's Fund
3 United Nations Plaza, New York, NY 10017, USA
pubdoc@unicef.org
www.unicef.org

Design and prepress production: Prographics, Inc.
ISBN: 978-92-806-4448-7
© United Nations Children's Fund (UNICEF)
November 2009

Prevod: UNICEF Bosna i Hercegovina
www.unicef.ba